

Henryk Bogacki

"Heilswissen oder Spekulation?", Johann Baptist von Hirscher, Köln 1967 : [recenzja]

Collectanea Theologica 41/4, 190-191

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

szej teologii. Niewątpliwie należy on do najwybitniejszych teologów ubiegłego wieku, jednakże dopiero teraz jest „odkrywany” jako pionier współczesnej odnowy teologii¹. Wobec kryzysu przeżywanego wówczas przez Kościół Hirscher usiłował pogodzić chrześcijaństwo z kulturą Oświecenia. Wiele głoszonych przez niego idei teologicznych i postulatów reformatorskich uprzedza najlepsze żądania stawiane w naszym wieku, a nawet sprawia wrażenie jakby pochodziły od teologa epoki Vaticanum II. Tymczasem ówczesne koncepcje Hirschera przygłuszyła powstająca neoscholastyka, a dopiero w ostatnich dziesiątkach lat podejmuje się je na nowo w teologii moralnej i pastoralnej oraz w katechetyce.

K. Frielingsdorf ogranicza swe badania do sposobu pojmowania Boga, jaki Hirscher przedłożył w swych publikacjach. Żył on w okresie niepewności i zamieszania na polu religijnym, kiedy postępujące zeświecczenie rodziło poważne niebezpieczeństwo dla wiary. Polemizując z pojęciem Boga głoszonym przez deizm i idealizm, Hirscher przeciwstawia się antropocentryzmowi przesłaniającemu Boga oraz rozwija biblijną teologię trójjedynego Boga objawiającego się w Chrystusie. Usiłuje oczyścić chrześcijański obraz Boga, zafałszowany wskutek rozmaitych czynników historycznych.

Autor analizuje sposób pojmowania Boga ukazany przez Hirschera, zaznaczając zbieżność między ówczesną i dzisiejszą problematyką. Wprawdzie Hirscher pod względem spekulatywnym niewątpliwie ustępuje swoim kolegom J. S. Dreyowi i J. A. Möhlerowi, ale przewyższa ich w umiejętności przybliżania współczesnym pojęcia Boga zawartego w objawieniu. Studium Frielingsdorfa podaje analizę koncepcji Boga występującej w publikacjach katechetycznych epoki Oświecenia (Hirscher zajmował się niemal wyłącznie katechetycznym piśmiennictwem swego czasu). Następnie autor próbuje podać systematyczną syntezę nauki Hirschera, co jest szczególnie trudne ze względu na rozproszenie jego poglądów w licznych publikacjach o charakterze teologicznopastoralnym. Wreszcie autor wykazuje zbieżność idei Hirschera ze współczesnymi kierunkami (pogodzenie antropocentryzmu i teocentryzmu, biblijny obraz Boga, chrystologiczno-trynitarne pojmowanie Boga).

Ks. Henryk Bogacki SJ, Warszawa

Johann Baptist von HIRSCHER, *Heilswissen oder Spekulation?*, Köln 1967, wyd. Leonhard Fratz, Verlag Jakob Hegner, s. 260.

Książka stanowi wznowienie (z pewnymi skrótami) dzieła po raz pierwszy drukowanego w r. 1823 w Tybindze pod dość długim tytułem: *Über das Verhältnis des Evangeliums zu der theologischen Scholastik der neuesten Zeit im katholischen Deutschland. Zugleich als Beitrag zur Katechetik*. Była to jedna z pierwszych publikacji Hirschera (1788—1865), wyrażająca jego podstawowe idee, rozwijane w następnych dziełach, bardziej znanych w historii teologii.

Przedmiotem książki jest polemika z wielkim, czterotomowym dziełem, wydanym przez A. Rässa i N. Weissa w r. 1821². Przy okazji Hirscher wyraża własne poglądy na teologię i katechetykę. Do dnia dzisiejszego książka stanowi interesującą lekturę, gdyż dowodzi, że naczelną hasła odnowy

¹ Por. np. Erwin Keller, *Johann Baptist Hirscher*, Graz-Wien-Köln 1969 (w ramach serii *Wegbereiter heutiger Theologie*).

² *Entwürfe zu einem vollständigen katechetischen Unterricht zum Behuf der Geistlichen; aus dem Französischen übersetzt und mit Zusätzen vermehrt von Andreas Räss, Professor und Direktor im bischöflichen Seminar in Mainz, und Nikolaus Weis, Pfarrer in Rheinbayern, Mainz 1821.*

teologii po Soborze Watykańskim II, wówczas — w r. 1823! — były głoszone niemal jako oczywiste postulaty. Wydaje się, że żądania Hirschera pod adresem katechetyki pochodzą wprost z drugiej połowy XX wieku! Autor domaga się np., by katechizacja nie ograniczała się do przekazywania pamięciowych formulek katechizmowych, lecz prowadziła do wiary w prawdę ewangeliczną. Piętnuje ujęcia scholastyczne jako jednostronne przedstawianie objawienia, gdyż apelują tylko do rozumu. Jego zdaniem podstawowy błąd scholastyki polega na oderwaniu się od historii zbawienia, a konstruowaniu z dogmatów abstrakcyjnych systemów, co pozbawia chrześcijaństwo historycznej szaty. Hirscher występuje przeciw izolowaniu poszczególnych dogmatów z całości ekonomii zbawczej.

Ks. Henryk Bogacki SJ, Warszawa

Handbuch der Kirchengeschichte, wyd. Hubert Jedin, t. V: Die Kirche im Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung, Freiburg-Basel-Wien 1970, Verlag Herder, s. XXIX—670.

Kolejny okazały tom obszernej historii Kościoła jest dziełem zbiorowym 9 autorów, z których tylko czterech są Niemcami (Oskar Koehler i Wolfgang Müller, Bernhard Stasiewski, Burkhard Schneider) pozostali zaś to Hiszpan Quintin Aldea, Szwajcarzy Johannes Beckman i Heribert Raab, Francuz Louis Gognet, wreszcie Irlandczyk Patrick J. Corish. Potrzebę tak szeroko zakrojonej międzynarodowej współpracy uzasadnia w przedmowie redaktor i wydawca całości (Hubert Jedin) trudnością ogarnięcia bardzo już zróżnicowanego życia Kościoła w epoce, którą otwiera pokój westfalski, a zamyka wielka rewolucja francuska.

Ponieważ wielka liczba współpracowników odbiła się niekorzystnie na wyrazistości ogólnej koncepcji dzieła, dlatego główny redaktor (H. Jedin) wraz z koordynatorami tomu uznali za stosowne zamieścić wprowadzenie, mające na celu ułatwić dokonanie właściwej syntezy. Warto przytoczyć tu zawarte w niej tezy i sformułowania.

Tak istotny dla ukształtowania ery nowoczesnej okres omawianych w tomie lat 150 stanowi niezmiernie trudną do scharakteryzowania epokę w ramach dziejów Kościoła. W zakresie stosunków politycznych przestaje on być w tym czasie współczynnikiem, traci też przewodnictwo w umysłowym rozwoju Europy. Nie lepiej dzieje się w protestantyzmie i prawosławiu. Pojęcie chrześcijaństwa coraz mniej się utożsamia z pojęciem społeczeństwa globalnego, czego wyrazem fakt, iż notowane przez historię powszechną wydarzenia „o wadze publicznej” coraz wyłącznie redukują się do wydarzeń o charakterze czysto świeckim. Jednakże za mało w tej historii uwzględnia się w dalszym ciągu zjawisko chrześcijańskiego życia anonimowych mas społeczeństwa europejskiego. Zadaniem współczesnych historyków Kościoła jest wydobycie tego życia spod pyłu zapomnienia przy pomocy metod wypracowanych przez socjologię historyczną. Niedostatecznie też docenia się fakt sztuki barokowej jako wielkiej wagi dokumentu, świadczącego o tym, że w omawianym okresie „matematyczny racjonalizm zrósł się w jedno z chrześcijańską świadomością wiary”. Dlatego „ducha czasu” nie mniej niż Voltaire reprezentują Bach i Haendel. W ogólnym obrazie całości kładziemy zbyt wielki nacisk na to, co „już” zapowiada społeczeństwo nowoczesne, za mało uwzględniając trwanie dawnego stanu rzeczy, zwłaszcza zaś bujną twórczość religijną na polu muzyki i sztuk plastycznych.

Do zniekształcenia prawdy przyczynia się nawet sama historiografia kościelna, która dzieje Kościoła tego okresu nazbyt rozpatruje w ramach historii politycznej. W tej perspektywie brak miejsca dla dziejów chrześcijańskiej duchowości, którym współautorzy tomu poświęcają szczególną uwagę. Ukształtowany jeszcze w 19 w. sąd historiografii kościelnej o Oświeceniu, należy zmodyfikować. Współcześnie przeżywane „drugie oświecenie” stwarza per-